

СТЕФАН НЕМАЊА
ПРЕПОДОБНИ СИМЕОН МИРОТОЧИВИ

СТЕФАН НЕМАЊА - ПРЕПОДОБНИ СИМЕОН МИРОТОЧИВИ
STEFAN NEMANJA - VENERABLE SIMEON THE MYROBLYTES

FACULTY OF PHILOSOPHY, BELGRADE
INSTITUTE OF ART HISTORY
METROPOLITANATE OF MONTENEGRO AND THE LITTORAL
BISHOPRIC OF BUDIMLJA AND NIKŠIĆ
INSTITUTE FOR THE SERBIAN LANGUAGE, SASA

STEFAN NEMANJA – VENERABLE SIMEON
THE MYROBLYTES

COLLECTION OF PAPERS

I

BELGRADE · BERANE 2016

ИНСТИТУТ ЗА ИСТОРИЈУ УМЕТНОСТИ
ФИЛОЗОФСКОГ ФАКУЛТЕТА У БЕОГРАДУ
МИТРОПОЛИЈА ЦРНОГОРСКО-ПРИМОРСКА
ЕПАРХИЈА БУДИМЉАНСКО-НИКШИЋКА
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

СТЕФАН НЕМАЊА – ПРЕПОДОБНИ СИМЕОН МИРОТОЧИВИ

ЗБОРНИК РАДОВА

I

БЕОГРАД · БЕРАНЕ 2016

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР

Проф. др Ђорђе Бубало, епископ будимљанско-никшићки Јоаникије (председник),
академик Александар Лома, др Срђан Пириватрић, др Милан Радујко, др Виктор Савић

Уредник

Др Милан Радујко

Секретар

Др Виктор Савић

Рецензенти

Дописни члан САНУ Миодраг Марковић
Академик Љубомир Максимовић
Проф. др Ђорђе Трифуновић

Зборник је одштампан уз новчану помоћ
Министарства просвете и технолошког развоја Републике Србије,
Министарства културе и информисања Републике Србије, Канцеларије за вере Републике Србије

EDITORIAL BOARD

Prof. Dr Đorđe Bubalo; Joaničije, bishop of Budimlja and Nikšić (president); Aleksandar Loma,
member of the Serbian Academy of Sciences and Arts; Dr Srđan Pirivatrić; Dr Milan Radujko;
Dr Viktor Savić

Editor

Dr Milan Radujko

Secretary

Dr Viktor Savić

Peer Reviewers

Miodrag Marković, associate member of the Serbian Academy of Sciences and Arts
Ljubomir Maksimović, member of the Serbian Academy of Sciences and Arts
Prof. Dr Đorđe Trifunović

The printing of this edited volume has been facilitated by the financial support
of the Ministry of Education, Science and Technological Development of the Republic of Serbia,
the Ministry of Culture and Information of the Republic of Serbia
and the Office of Religious Affairs of the Republic of Serbia

САДРЖАЈ

ПОЗДРАВНО СЛОВО ЊЕГОВЕ СВЕТОСТИ ПАТРИЈАРХА СРПСКОГ ГОСПОДИНА ИРИНЕЈА НА ОТВАРАЊУ НАУЧНОГ СКУПА У СВЕЧАНОЈ САЛИ РЕКТОРАТА БЕОГРАДСКОГ УНИВЕРЗИТЕТА	13
ПОЗДРАВНИ ГОВОР ПРЕДСЕДНИКА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ ГОСПОДИНА ТОМИСЛАВА НИКОЛИЋА НА ОТВАРАЊУ НАУЧНОГ СКУПА У СВЕЧАНОЈ САЛИ РЕКТОРАТА БЕОГРАДСКОГ УНИВЕРЗИТЕТА	15
БЕСЕДА ЊЕГОВОГ ПРЕОСВЕШТЕНСТВА ЕПИСКОПА ЖИЧКОГ ГОСПОДИНА ЈУСТИНА НА ЛИТУРГИЈИ У МАНАСТИРУ СТУДЕНИЦИ	19
БЕСЕДА ЊЕГОВОГ ВИСОКОПРЕОСВЕШТЕНСТВА МИТРОПОЛИТА ЦРНОГОРСКО-ПРИМОРСКОГ ГОСПОДИНА АМФИЛОХИЈА НА ЛИТУРГИЈИ У ЦРКВИ СВЕТОГ ЂОРЂА У ПОДГОРИЦИ	21
БЕСЕДА ЊЕГОВОГ ПРЕОСВЕШТЕНСТВА ЕПИСКОПА БУДИМЉАНСКО-НИКШИЋКОГ ГОСПОДИНА ЈОАНИКИЈА НА ЛИТУРГИЈИ У МАНАСТИРУ ПИВИ	23
Александар Лома ИМЕНА У СРПСКИМ ВЛАДАРСКИМ ПОРОДИЦАМА ДО ПОЧЕТКА XIII ВЕКА	27
Aleksandar Loma NAMES IN SERBIAN RULING FAMILIES UNTIL THE EARLY XIII CENTURY.	34
Алексеј Мстиславовић Пентковскиј СЛАВЈАНСКОЕ БОГОСЛУЖЕНИЕ И ЦЕРКОВНЫЕ ОРГАНИЗАЦИИ В СЕРБСКИХ ЗЕМЛЯХ В X–XII ВЕКАХ.	35
Aleksey Mstislavovich Pentkovskiy SLAVIC WORSHIP AND CHURCH ORGANIZATION IN SERBIAN LANDS IN THE X–XII CENTURIES	61
Небојша Порчић ЈЕДАН ЗАНеМАРЕНИ ПРИСТУП ПИТАЊУ ХРОНОЛОГИЈЕ РОЂЕЊА СТЕФАНА НЕМАЊЕ.	63
Nebojša Porčić A NEGLECTED APPROACH TO THE CHRONOLOGY OF THE BIRTH OF STEFAN NEMANJA.	73
Љубомир Максимовић СТЕФАН НЕМАЊА И ВИЗАНТИЈА: СТВАРНОСТ ЈЕДНОГ ВРЕМЕНА	75
Ljubomir Maksimović STEFAN NEMANJA AND BYZANTIUM: THE REALITY OF THE TIMES.	79
Срђан Пириватрић СТЕФАН НЕМАЊА У ВЛАДАРСКИМ ХИЈЕРАХИЈАМА СВОГА ВРЕМЕНА	81
Srdan Pirivatrić STEFAN NEMANJA AND THE HIERARCHIES OF RULERS OF HIS TIME.	106
Дејан Џелебдић СТАРИ ЗАВЕТ У ПОХВАЛНОМ ГОВОРУ НИКИТЕ ХОНИЈАТА ИСАКУ II АНЂЕЛУ НАПИСАНОМ ПОСЛЕ БИТКЕ НА МОРАВИ (ΛΟΓΟΣ Δ΄)	109
Dejan Dželebdžić OLD TESTAMENT REFERENCES IN THE ORATION OF NIKETAS CHONIATES IN PRAISE OF ISAAC II ANGELOS, WRITTEN AFTER THE BATTLE OF THE MORAVA (ΛΟΓΟΣ Δ΄)	121

Јованка Калић ТЕМЕЉИ СРПСКЕ ДРЖАВНОСТИ	123
Jovanka Kalić FOUNDATIONS OF THE SERBIAN STATEHOOD	129
Милан Радужко ИЗБОР И СВЕТОВНА ИНАУГУРАЦИЈА СТЕФАНА НЕМАЊИЋА: ПРОЦЕДУРА, ЦЕРЕМОНИЈАЛ, ОБРЕД И ИЗВОРИ ЛЕГИТИМИТЕТА ВЛАСТИ СРПСКОГ ВЕЛИКОГ ЖУПАНА	131
Milan Radujko ELECTION AND SECULAR INAUGURATION OF STEFAN NEMANJIĆ: PROCEDURES, CEREMONIAL, RITUAL AND SOURCES OF LEGITIMACY OF THE POWER OF SERBIAN GRAND ŽUPAN	239
Ђорђе Бубало ПРЕ И ПОСЛЕ СТЕФАНА НЕМАЊЕ: ИСТОРИЈСКА ПРЕКРЕТНИЦА ИЛИ DAMNATIO MEMORIAE	243
Dorđe Bubalo BEFORE AND AFTER STEFAN NEMANJA: A HISTORICAL TURNING POINT OR A DAMNATIO MEMORIAE ...	250
Мирјана Живојиновић ВЕЗИВАЊЕ ПАРИКА ЗА ЗЕМЉУ У ВИЗАНТИЈИ И СРБИЈИ У ДОБА СТЕФАНА НЕМАЊЕ	251
Mirjana Živojinović LE RATTACHEMENT DES PARÈQUES À LA TERRE À BYZANCE ET EN SERBIE MÉDIÉVALE	258
Предраг Коматина „А ОД АРБАНАСА ПИЛОТ“. ПОЧЕЦИ ПОЛИТИЧКЕ ИСТОРИЈЕ АЛБАНАЦА	259
Predrag Komatina “AND PILOT FROM THE ALBANIANS”. THE BEGINNINGS OF THE POLITICAL HISTORY OF THE ALBANIANS	267
Миљан Гогоић КОТОР НА РАЗМЕЂИ XII И XIII ВИЈЕКА	269
Miljan Gogić KOTOR AT THE CROSSROADS OF THE XII AND XIII CENTURIES	280
Ивана Коматина РИМОКАТОЛИЧКА ЦРКВА У ДУКЉИ У ВРЕМЕ СТЕФАНА НЕМАЊЕ	281
Ivana Komatina THE ROMAN CATHOLIC CHURCH IN DIOCLEA AT THE TIME OF STEFAN NEMANJA	292
Јоанис Тарнанидис ДА ЛИ ЈЕ АУТОКЕФАЛИЈА СЛОВЕНСКИХ ЦРКАВА БИЛА ОСТВАРЕНА У СКЛАДУ СА ОДРЕДБАМА СВЕТИХ КАНОНА ИЛИ ЈЕ ПОСЛЕДИЦА ПОЛИТИЧКЕ СИТУАЦИЈЕ У ВИЗАНТИЈСКОМ ЦАРСТВУ?	293
Joanis Tarnanidis WAS THE AUTOCHERHALY OF SLAVONIC CHURCHES ESTABLISHED ACCORDING TO THE PRECEPTS OF THE HOLY CANNONS OR WAS IT A CONSEQUENCE OF THE POLITICAL STATE OF AFFAIRS IN THE BYZANTINE EMPIRE?	298
Вања Станишић О СТАРИНИ ЈЕДНОЈЕРОВОГ ПРАВОПИСА У СЛОВЕНСКОЈ ПИСМЕНОСТИ	299
Ваня Станишич О ДРЕВНОСТИ ОДНОЕРОВОЙ ОРФОГРАФИИ В СЛАВЯНСКОЙ ПИСЬМЕННОСТИ	306
Виктор Савић О ЈЕДИНСТВУ СРПСКЕ РЕДАКЦИЈЕ СТАРОСЛОВЕНСКОГА ЈЕЗИКА У ВРЕМЕНУ СТЕФАНА НЕМАЊЕ ...	307
Viktor Savić THE HOMOGENEITY OF THE SERBIAN RECENSION OF THE OLD CHURCH SLAVONIC LANGUAGE AT THE TIME OF STEFAN NEMANJA	344

Јасмина Грковић-Мејдор ХИЛАНДАРСКА ПОВЕЉА СТЕФАНА НЕМАЊЕ У СВЕТЛУ СРПСКЕ СРЕДЊОВЕКОВНЕ ДИГЛОСИЈЕ . . .	347
Jasmina Grković-Major THE CHILANDAR CHARTER OF STEFAN NEMANJA IN THE LIGHT OF SERBIAN MEDIEVAL DIGLOSSIA . . .	355
Јелица Стојановић УПОТРЕБА ЕТНОНИМСКЕ ОСНОВЕ СРБ- У СРПСКИМ СРЕДЊОВЈЕКОВНИМ ИЗВОРИМА (ГРАМАТИЧКИ И СЕМАНТИЧКИ АСПЕКТ)	357
Jelica Stojanović THE USE OF THE LEXEMES OF THE ROOT СРБ- IN SERBIAN MEDIAEVAL SOURCES (GRAMMATICAL AND SEMANTIC ASPECTS)	382
Гордана Јовановић МИРОСЛАВЉЕВО ЈЕВАНЂЕЉЕ У САВРЕМЕНИМ ФИЛОЛОШКИМ ИСТРАЖИВАЊИМА	383
Gordana Jovanović MIROSLAV'S GOSPEL IN MODERN PHILOLOGICAL STUDIES	397
Бранка Иванић ИНИЦИЈАЛ СА ПРЕДСТАВОМ ПУТА КОЈИ ЈАШЕ НА ВАСИЛИСКУ У МИРОСЛАВЉЕВОМ ЈЕВАНЂЕЉУ . . .	399
Branka Ivanić AN INITIAL DEPICTING A PUTTO RIDING A BASILISK IN THE MIROSLAV GOSPEL	410
Дејан Радичевић · Дејан Црнчевић МЕТАЛНИ НАКИТ XII–XIII СТОЛЕЂА НА ЗЕМЉИШТУ РАДЊЕ НЕМАЊИНЕ	417
Dejan Radičević · Dejan Crnčević METAL JEWELRY OF THE XII AND XIII CENTURIES IN NEMANJA'S REALM	437
Предраг Лутовац АРХЕОЛОШКО-КОНЗЕРВАТОРСКА САЗНАЊА И САКРАЛНО ГРАДИТЕЉСТВО ДОБА СТЕФАНА НЕМАЊЕ: ИСТРАЖИВАЊА НА ТЛУ ЦРНЕ ГОРЕ	447
Predrag Lutovac ARCHEOLOGICAL AND CONSERVATIONAL FINDINGS AND SACRAL ARCHITECTURE IN THE TIME OF STEFAN NEMANJA: RESEARCH IN THE TERRITORY OF MONTENEGRO	468
Бранислав Тодић РАНЕ ЗАДУЖБИНЕ СТЕФАНА НЕМАЊЕ У СВЕТЛОСТИ ЊЕГОВИХ ЖИТИЈА	491
Branislav Todić EARLY PIOUS FOUNDATIONS OF STEFAN NEMANJA IN THE LIGHT OF HIS HAGIOGRAPHIES	504
Марко Поповић УТВРЂЕЊЕ МАНАСТИРА СТУДЕНИЦЕ	509
Marko Popović FORTIFICATION OF THE MONASTERY OF STUDENICA	519
Roza d' Amiko STUDENICA IZMEĐU ISTOKA I ZAPADA: КАМЕНИ УКРАСИ НА БОГОРОДИЧНОЈ ЦРКВИ У СВЕТЛУ ЈУЖНОИТАЛИЈАНСКИХ АНАЛОГИЈА	525
Rosa d'Amico STUDENICA BETWEEN THE EAST AND WEST: STONE ORNAMENTS IN THE CHURCH OF THE MOTHER OF GOD IN THE LIGHT OF ANALOGIES FROM SOUTHERN ITALY	532
Зорица Чубровић ПОРИЈЕКЛО СТУДЕНИЧКИХ МАЈСТОРА КЛЕСАРА	553
Zorica Čubrović THE ORIGINS OF STUDENICA'S STONEMASONS	558

Јелена Богдановић МИКРОАРХИТЕКТОНСКА ФОРМА КУПОЛЕ И КАПЕЛА РАДОСЛАВЉЕВЕ ПРИПРАТЕ СТУДЕНИЧКОГ КАТОЛИКОНА	567
Jelena Bogdanović THE MICRO-ARCHITECTURAL FORM OF THE DOME AND THE CHAPELS OF RADOSLAV'S EXONARTHEX OF THE STUDENICA KATHOLIKON	576
Драган Војводић СТУДЕНИЧКИ ГРОБ СВЕТОГ СИМЕОНА СРПСКОГ: ПРИЛОЗИ ГРАЂИ И ЗАПАЖАЊА О ЖИВОПИСУ... ..	587
Dragan Vojvodić THE TOMB OF SAINT SIMEON OF SERBIA IN STUDENICA: CONTRIBUTIONS TO EVIDENCE AND OBSERVATIONS ON ITS FRESCOES	601
Смиљка Габелић ИЗ ИКОНОГРАФИЈЕ ЖИВОПИСА БОГОРОДИЧИНЕ ЦРКВЕ У СТУДЕНИЦИ (1208/1209): СВЕТИ ХРИСТОФОР.....	615
Smiljka Gabelić FROM THE ICONOGRAPHY OF THE CHURCH OF THE VIRGIN AT STUDENICA (1208/1209): SAINT CHRISTOPHER.....	626
Архимандрит Тихон (Ракићевић) САЖЕТАК ОПИСА ЖИВОТА СВЕТОГ СИМЕОНА (KNM, IX Н 8, § 10) И ПОУЧЕНИЈЕ ТЕОДОРА СТУДИТА (ХИЛАНДАР 387): УТИЦАЈИ И ПАРАЛЕЛЕ.....	639
Archimandrite Tihon (Rakićević) SUMMARY OF THE ACCOUNT OF THE LIFE OF SAINT SIMEON (KNM, IX Н 8, § 10) AND THE CATECHESIS OF THEODORE THE STUDITE (HILANDAR 387): INFLUENCES AND PARALLELS.....	653
Смиља Марјановић-Душанић ДОБРОПОБЕДНО ТЕЛО РОДОНАЧЕЛНИКА.....	659
Smilja Marjanović-Dušanić THE PROGENITOR'S TRIUMPHANT BODY.....	665
Даница Поповић ЧУДА СВЕТОГ СИМЕОНА.....	667
Danica Popović SAINT SIMEON'S MIRACLES	677
Ирена Шпадијер НАЈМЛАЂИ ПРЕПИС СЛУЖБЕ СВЕТОМ СИМЕОНУ ОД СВЕТОГА САВЕ.....	679
Irena Špadijer THE MOST RECENT COPY OF SAINT SAVA'S SERVICE TO SAINT SIMEON THE MYROBLYTES.....	687
Лидија Томић СВЕТИ СИМЕОН НЕМАЊА: СВОЈСТВА КЊИЖЕВНОГ ЛИКА	689
Lidija Tomić SAINT SIMEON NEMANJA: FEATURES OF A LITERARY CHARACTER.....	698
Весна Пено ВИЗАНТИЈСКА ПСАЛМОДИЈА У ВРЕМЕ ВЛАДАРА НЕМАЊЕ – МОНАХА СИМЕОНА И ХИМНЕ У ЧАСТ ЊЕГОВОМ СВЕТИТЕЉСКОМ ЛИКУ	699
Vesna Peno BYZANTINE PSALMODY IN THE TIME OF THE RULER NEMANJA/MONK SIMEON AND HYMNS CELEBRATING HIS SAINTHOOD.....	706

Бошко Бојовић	
СТЕФАН НЕМАЊА И НАСЛЕЂЕ СВЕТОРОДНЕ ЛОЗЕ У ВЛАДАРСКИМ ПОВЕЉАМА XIII–XVII ВЕКА . . .	707
Boško Bojović	
STEFAN NEMANJA AND THE HERITAGE OF SAINTLY LINEAGE IN RULERS' CHARTERS OF THE XIII TO XVII CENTURIES	719
Снежана Самарџија	
ЦАР НЕМАЊЕ БЛАГО: ЛИК СТЕФАНА НЕМАЊЕ У СРПСКОЈ НАРОДНОЈ ПОЕЗИЈИ	721
Snežana Samardžija	
TSAR NEMANJA'S TREASURE: IMAGE OF STEFAN NEMANJA IN SERBIAN FOLK POETRY	731
Предраг Вукић	
КУЛТ СТЕФАНА НЕМАЊЕ У ЛИТЕРАРНИМ СПИСИМА	
ВЛАДИКА И ГОСПОДАРА ДИНАСТИЈЕ ПЕТРОВИЋ ЊЕГОШ	733
Predrag Vukić	
THE CULT OF STEFAN NEMANJA IN THE LITERARY WRITINGS OF THE BISHOPS AND MASTERS OF THE DYNASTY PETROVIĆ NJEKOŠ	740
Протојереј-ставрофор Велибор Џомић	
СТЕФАН НЕМАЊА У САВРЕМЕНОЈ ИСТОРИОГРАФИЈИ И ПУБЛИЦИСТИЦИ	
ЦРНЕ ГОРЕ – ПРИЛОГ ИСТРАЖИВАЊУ	741
Protopresbyter-stavrophor Velibor Džomić	
STEFAN NEMANJA IN CONTEMPORARY HISTORIOGRAPHY AND PUBLICATIONS OF MONTENEGRO – A CONTRIBUTION TO THE RESEARCH	748
РЕЧ НА КРАЈУ	751
A WORD AT THE END	755
ПРОГРАМ МЕЂУНАРОДНОГ НАУЧНОГ СКУПА	
„ВЛАДАР, МОНАХ И СВЕТИТЕЉ: СТЕФАН НЕМАЊА – ПРЕПОДОБНИ СИМЕОН МИРОТОЧИВИ И СРПСКА ИСТОРИЈА И КУЛТУРА (1113–1216)“	759
LIST OF ILLUSTRATIONS	775

ИМЕНА У СРПСКИМ ВЛАДАРСКИМ ПОРОДИЦАМА ДО ПОЧЕТКА XIII ВЕКА

Александар Лома

УДК 811.163.41'373.21/.23"07/11"
811.16'373.21/.23"07/11"

Айсѝпракѝ. Разматра се најранији српски именованослов VIII–XIII века, тј. раздобља које претходи и приближно коинцидира са почецима старосрпске писмености под првим Немањићима. Тиме бива оцртан типолошки оквир у којем се онда изнова преиспитују досад понуђене етимологије личног имена Немања.

Кључне речи: Срби, рани средњи век, лична имена, словенска, хришћанска, страна, Немања, владарска породица

Част да отворим овај сабор учености и духовности припала је не мени као говорнику, него мојој теми, по начелу а *nomine ad rem*, од имена ка предмету разматрања. Стога се учинило умесно да се скуп посвећен Стефану Немањи и његовом времену отпочне причом о самом имену Немања, стављеном у шири контекст назначен насловом. То име заслужује посебну пажњу јер не спада међу обична, честа и сама по себи разумљива лична имена. Како га год интерпретирали, оно казује нешто о своме носиоцу, о средини из које је потекао и у којој је живео и деловао. Надам се да овај скромни ономастички прилог неће бити неприкладан увод у широку и богату тематику нашег скупа.

Не само да је порекло имена Немања спорно, него је и његова распрострањеност у старо доба упитна. Константин Јиречек је својевремено¹ саставио попис његових носилаца на подручју средњовековне Далмације и јужног Приморја од Крка до Котора, њих седморице, у временском распону од краја XII до прве половине XV века. Најранији и приближан савременик српског великог жупана је *Nemagna di Gambistorto*, чија се кћи помиње 1198. у Крку,² затим 1250. имамо на Брачу Првослава Немању, из приближно истог времена једнога жупана по имену Немања у околини Сења,³ где се доцније, од позног XV века, среће властелоска породица са презименом Немањићи, из 1298. у Задру неког Николу од рода Немање,⁴ у Дубровнику на прелазу из XIV у XV век један припадник породице Богуновић пореклом из Котора носио је надимак Немања⁵ а његови потомци су по њему прозвани Немањићима, у Грбаљском катастиху 1430. бележе се деца Мартина Немање и свештеник *dom Andreas de Nemagna*. Укрстивши тај збир сведочанстава са чињеницом да „у српским средњовековним исправама које се односе на Рашку државу ово име није посведочено у нижим слојевима“,

* Александар Лома, Одељење за класичне науке, Филозофски факултет Универзитета у Београду, e-mail: loma.aleksandar@gmail.com

¹ С. Јиречек, *Die Romanen in den Städten Dalmatiens während des Mittelalters*, Denkschriften der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften in Wien. Philosophisch-historische Classe, Bd. XLVIII, XLIX, Wien 1901, 1903, 1904. Навођено по: Константин Јиречек, *Романи у њадовима Далмације током средњег века*, прев. Ст. Стојановић, Зборник Константина Јиречека II, Београд 1962 (Посебна издања САН СССLVI, Одељење друштвених наука н.с. књ. 42), Београд 1962.

² *Ibid.*, 313. Очево име је италијански надимак 'кривоног'.

³ *Nemanya de Busach* 1243, свакако истоветан са жупаном *Nemagna* поменутим 1251. наспрам Раба (*ibid.*, 314).

⁴ „vinea Nicole generis Nemagne“ (*ibid.*, 313).

⁵ „Andruschus Laurice de Bogun dictus Nemagna“ (*loc. cit.*).

Милица Грковић долази до закључка да је „највероватније ... име српског жупана дато под утицајем западних крајева“.⁶

Што се тиче предложених тумачења имена Немања, она се међу собом веома разилазе. Даничић, Маретић и Јагић су, сваки на свој начин, полазили од поређења са старим личним именом Манислав,⁷ где би у првом делу био глагол **maniti* ‘обмањивати’; у нашем имену исти корен био би негиран, тј. *Не-мања* био би неко ко не обмањује, не изневерава.⁸ Јиречек је пак ово име, не баш срећно, упоредио са авестијском речју *nemañh-* ‘поштовање’.⁹ Петар Скок је видео у првом слогу имена хипокористичну, тј. скраћену основу од Недјељко, а у другом — антропонимски суфикс *-ман* као у Радман, Вукман.¹⁰ Праву агломерацију хипокористичних елемената у овом имену претпоставио је Радосав Бошковић: *Не-* од *Ненаг*, *-м-* од *Раго-м*, *Драјо-м*, *-ан-* као у *Браји-ан*, *Вук-ан*, *-јв* као у *Рађ* од *Раг-јв* и *-а* као у *Ненаг-а*.¹¹ Љубица Станковска узима да је *Нем-* скраћена основа сложених имена *Не-тер*, *Не-мил*, на коју је онда додат суфикс *-ан(ја)*.¹² Како се пак у грчким и латинским записима Немањино име уподобљава имену сиријског војсковође Неемана кога је од губе исцелио пророк Јелисије,¹³ Предраг Пипер допустио је да су српски велики жупан и други носиоци тог имена названи по тој старозаветној личности, тј. да је посреди антропоним библијског порекла.¹⁴

Ја сам пре неких шест година изнео своју интерпретацију која је друкчија од свих ових,¹⁵ али пре него што је овде изложим, желео бих да оцртам шири оквир у који треба ставити Немањино име, а то је старосрпски именослов преднемањихког и раног немањихког раздобља.¹⁶ Он се, с обзиром на природу извора којима располажемо, мање-више своди на имена чланова владарских породица и великаша. Тај је оквир дакле истовремено и хронолошки и социјални, и ваља видети које се од постојећих етимологија имена Немања у њега уклапају а које не. Лична имена која он обухвата посведочена су већином у инојезичним, пре свега грчким и латинским, а тек у својој позној фази и домаћим, словенским записима. Одатле проистичу неизвесности у читању појединих имена: Белој или Велој за гр. Βελάης,¹⁷ Прибислав или Првослав за Πριβεσθλαβος,¹⁸ као и поједине дубоко уврежене

⁶ М. Грковић, *Речник имена Бањској, Дечанској и Призренској власителинсџва у XIV веку*, Београд 1986, 133.

⁷ Стрп. маниславъ (*ibid.*, 118).

⁸ Ђ. Даничић, *Основе српскоја или хрватскоја језика*, Београд 1876, 48 види у Немања негацију *не-* и корен глагола *маниџи* ‘обмањивати’. Т. Maretić, *О narodnim imenima i prezimenima u Hrvata i Srba* (1), Rad JAZU 81 (1886) 81–146, *Немања* схвата као хипокористик од *Манислав* (146), Ватрослав Јагић у *Archiv für slavische Philologie* VII (1883) 664 од **Nemanislawъ*.

⁹ С. Jireček, *Geschichte der Serben* I, Gotha 1911, 255, нап. 2; сазвучност је само привидна, јер авестијска грађија стоји за староиранско *nemañ-*.

¹⁰ Р. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* II, Zagreb 1972, 510–511. Већ је Маретић упоредио Немања са *-ман* у завршном делу антропонима типа *Вук(о)-ман*, али уз напомену да значење тога елемента није познато (*Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* VII, Zagreb 1911–1916, 895–896). Још много раније против везе између *nemañ-* у Немања и антропонимског *-мап* изјаснио се Миклошич (Fr. Miklosich, *Die Bildung der slavischen Personennamen*, Wien 1860, 295).

¹¹ Р. Бошковић, *Белешка о имену Немања*, Ономатолошки прилози 1 (Београд 1979) 5–8.

¹² Љ. Станковска, *Македонска ојконимија, књиџа љрва*, Скопје 1995, 215–216.

¹³ Друга књига о царевима 5, 1, 2, 6: Νεεμάν; у Вулгати је Naaman; Немањино име византијски аутори пишу Νεεμάν и Νεεμαν, Поп Дукљанин Neeman.

¹⁴ П. Пипер, *О њореклу имена Немања*, ЗМСФЛ 50 (2007) 683–689.

¹⁵ А. Loma, *Der Personennamen Nemanja: ein neuer Ausblick*, ЗРВИ 45 (2008) 109–116.

¹⁶ У делу излагања који следи увелико се осламам на своју студију о српском и хрватском језичком материјалу код Константина Порфиригенита: А. Loma, *Serbisches und kroatisches Sprachgut bei Konstantin Porphyrogenetos*, ЗРВИ 38 (1999/2000) 87–161.

¹⁷ Loma, *Serbisches und kroatisches Sprachgut*, 120.

¹⁸ *Ibid.*, 119.

заблуде: †Радослав уместо Родослав за Ῥοδόσθλαβος, иако је овај други лик посведочен у средњем веку код Чеха и Руса,¹⁹ †Вишевић место Vyšebud за Βουσεβούτζης, што је патронимик од Вышебуд 'Вишебудов син',²⁰ †Чучимир — потпуно бесмислено и немогуће! — за Τζουτζήμερις уместо Ćuđiměǵь, где је први члан придев *īyūǵ* у свом изворнијем гласовном лику **hūǵ*; данас би требало писати Туђимир, како исто име бележи већ Поп Дукљанин (Tugemir).²¹ Преовлађују сложена, двочлана имена. Нека од њих позната су и из других делова словенског света: Вышеслав, Родослав, Прибыслав или Првослав, Часлав (изворно *Ćějeslavъ), Владимир, Властимир, Мутимир (изворно Mōtimirъ), Хвалимир. Другде непосведочене сложенице од препознатљивих елемената су *Сїпроју-мир*, *Vyšebudъ*, *Prosigojъ*. За сва постоје паралеле, за прво — стсрп. и полапско *Сїпроју-славъ*, за друго — *Vyše-slavъ*, *Vele-budъ*, за први део трећег стчеш., стпољ. *Prosi-mirъ*, стчеш. *Prosi-vojъ*, за други — стсрп. у топонимији посведочено **Сиро-іој*, **Чрње-іој*, вероватно и **Буги-іој* у *Буіојно*.²² Једино за први део у *Клони-мир* нема антропонимских паралела, али је у питању очито словенска глаголска основа.²³

Сам поступак творбе сложених личних имена и њихову општу семантику Словени су наследили из праиндоевропске старине, укључујући поједине лексичке елементе, као *-slav-*, везан са јуначком славом као средишњом темом епске поезије. Након распада индоевропског језичког јединства наслеђени антропонимски системи су се даље развијали унутар појединих језика, али и уз међусобне утицаје. За ту фазу илустративна су општесловенска имена са елементима *-mir-* и *-mēr-*, која по учесталости конкуришу онима са *-slav-*. Она указују на могуће контакте на једној страни са Иранцима, на другој са Германима. Тако се **Vogo-mirъ* пореди са средњоперсијским *Vaga-mīhr*, где је други члан од *mīdra-* 'Митра (божанство)', а Владимир, струс. Володимѣръ, са германским Waldemar. Што се тиче наше грађе, занимљиво је да Порфиригенит око 950. имена хрватских краљева Крешимира и Трпимира и травунијских жупана Туђимира и Хвалимира пише са завршетком *-meris*,²⁴ а у доцнијим варијантама, почев са оном код Дукљанина, она сва имају *-mir*, као уосталом и Владимир.²⁵ Порфиригениново *Suzimeris* = Ćuđiměǵь > Туђимир подудара се у оба дела са именом остроготског владара у Панонији и Македонији Тиудимера, оца Теодериха Великог, лат. Thiudimer.²⁶ Можда ту имамо посла са прежицима готских династичких традиција на тлу потоње Херцеговине, где се назив области Гацко тумачи као 'Готско (поље)'.²⁷ Иначе придев *īyūǵ* од германског *hiuda-* 'народ' није својствен словенској антропонимији; изузетак представља старосрпско лично име Туђкрај, старочешко *Suzkraj*.²⁸

Поред сложених, такозваних „пуних“ имена, која преовлађују, наша грађа садржи и извесан број скраћених, тзв. хипокористика. Краћење се вршило тако што би један део сложеног имена био одбачен, а други задржан и евентуално проширен неким суфиксом. Такав хипокористик бива *o-*основа, као Бран (Βράνος) од *Брани-мир/слав*,²⁹ или (мушка)

¹⁹ *Ibid.*, 119–120.

²⁰ *Ibid.*, 120.

²¹ *Ibid.*, 119.

²² *Ibid.*, 117–120; А. Лома, *Сїаросрїски тїоїоним Чрњеїојно и моїућносїи ономасїичких увида у грушїивену исїїорију їрефеудалної гоба*, Косово и Метохија у цивилизацијским токовима. Међународни тематски зборник. Књига 1: Језик и народна традиција, Косовска Митровица 2011, 133–143 (134–136).

²³ Loma, *Porphyrogenetos*, 118.

²⁴ *Ibid.*

²⁵ А. Лома, *Лудмер*, Српски језик 3 (1998) 1–2, 13–28; idem, *Porphyrogenetos*, 118–119.

²⁶ *Ibid.*, 119.

²⁷ *Ibid.*, 98; А. Лома, *Тїоїонимїа Бањске хрисовуље*, Београд 2013, 53.

²⁸ Етимолошки одсек Института за српски језик САНУ, *Оїледна свеска*, Београд 1998, 73 (А. Лома).

²⁹ Loma, *Porphyrogenetos*, 120.

а-основа, као Деса од Десислав.³⁰ Грд³¹ би могао бити хипокористик од Грдослав (в. ниже) или напросто придев ‘*iorg*, јуначан’ у функцији личног имена. Образовања као Вѣлојъ,³² доцније вѣлокъ, свде се на одређени вид придева.³³ Поред уобичајеног типа краћења, где је за основу хипокористика узиман само један од елемената сложеног имена, у старо доба био је распрострањен и другачији тип, где се скупа са првим елементом чувао и почетак другог: *Борис-лав* > *Борис*, даље са суфиксом *-ја* *Бориша*. Могући примери у нашој грађи су Грдша или Грдош (Γουρδέσης)³⁴ од посведоченог Грдослав и Крајина (Країѿна) од претпостављеног **Kraji-něgъ*.³⁵ Такво тумачење имена *Крајина, забележеног у средњем веку и код Чеха и Пољака, поткрепљује се старохрватским *Pribunja*, скраћеним од од *Pribun-ěgъ*.³⁶ Суфиксалне изведенице на *-ан*, *-ин* имамо у Влкан (Βολκάνος, вљкѿанъ) и Влчин (Βουλτζίνος), где посреди могу, али не морају нужно бити хипокористици од сложених имена као *Влко-слав*, *Влко-мир*, *Влко-граѿ*. Дилема постоји и око интерпретације зоонима *влк* ‘вук’ у тим именима; она би могла бити заштитна, у смислу Вукове белешке да се његово име давало у породицама где се мушка деца нису држала као заштита од вештица и уопште урока, али је пре посреди одраз претхришћанске идеологије, у духу самопоистовећења Срба са вуковима у средњовековном каталогу народа. У овом другом случају паралелу би пружали старогермански антропоници попут нем. *Wolfgang*, *Wolfram*, који се везују за паганског бога Водана као покровитеља ратничких дружина.³⁷ Елеменат *ioj* у личним именима може се тумачити двојачко: као именица ‘одгајање, нега, живот’ или као основа глагола ‘одгајати, хранити’, тако да *Проси-ioj* може бити и ‘онај који моли за негу, живот’, или онај који *ioji*, тј. храни просјакѿ; ова друга семантика вероватнија је у топономастички посведоченим именима *Сирогој (*сир* ‘сиромѿх’) и *Чрњејој (*чрњ* ‘сиротиња’).³⁸ У целини, сложена имена, тамо где им можемо докучити значење, одражавају идеологију префеудалне војне аристократије. Именослов тога слоја у раном средњем веку као заједничко наслеђе био је сличан код разних словенских народа. На пример имена Вишеслав и Мутимир су готово истовремено носили хрватски и српски кнезови, Владимир је једно од првих словенских имена у бугарској династији Крумовића и међу руским владарима (где, како смо рекли, може бити пословењено од скандинавског *Valdamarr*). За разлику од Протобугара и Варјага у Кијевској Русији, а изгледа и Хрвата, код којих су имена седморо родоначелника и првог по имену познатог архонта (Порга или Порин) одреда несловенска,³⁹ за Србе ни на југу ни на северу, код Лужичана, средњовековни именослов не пружа основа за претпоставку да је њихова друштвена врхушка испрва говорила неким другим а не словенским језиком.

Паралелизам са развојем код других јужнословенских народа, Хрвата и Бугара, огледа се и у постепеној појави хришћанских имена међу члановима српских владарских родова. То се код Срба дешава у другој половини IX века, у Србији са Властимировим унуцима Стефаном и Петром, за којима у следећој генерацији долазе Павле (Павѿл) и Захарија, а у

³⁰ *Dessa* у лат. изворима, код Кинама непромењиво Δεσέ ποτ., γεν., Δέσε асс., можда варијанта хипокористика на **-ε*, *-ετε* (тип стсрп. добре, добрете).

³¹ Пре 1186. жорпанъ грѣдъ трѣбѣнски (Љ. Стојановић, *Сѿшари срѣиски зайиси и найѿисис* IV, Ср. Карловци 1923, бр. 5895).

³² Код Порфиогенита Βελάης, ако није **Велој*, в. горе.

³³ Могуће је читати и *Вѣлојъ*, тј. као одређени вид придева, данас чест надимак *Б(и)јели*.

³⁴ За могућност читања *Γρδοш* уп. писање Οὔρεος за *Урош* у византијским изворима.

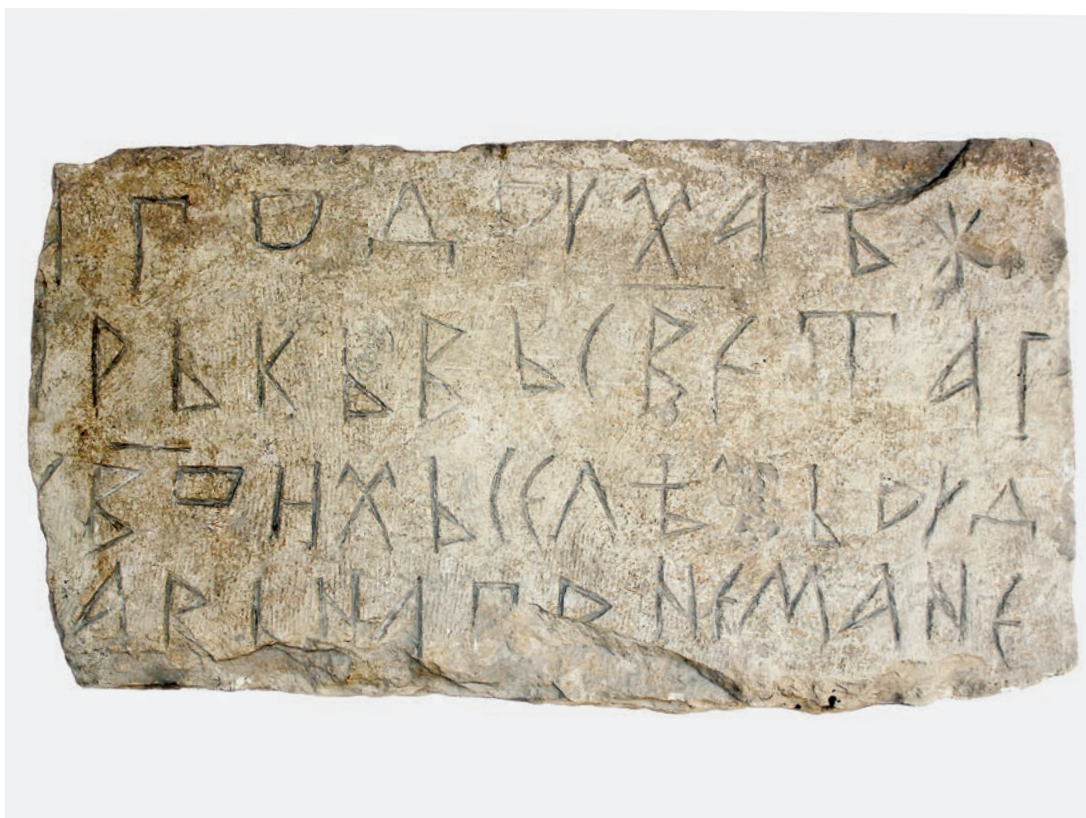
³⁵ Loma, *Porphyrogenetos*, 120–121.

³⁶ *Ibid.*, 121.

³⁷ Лома, *Чрњејојно*, 138–139.

³⁸ *Ibid.*, 134–136.

³⁹ Loma, *Porphyrogenetos*, 121–122.

Т. II „Благајска плоча“, фрагмент киторског натписа из Благаја код Мостара (1166–1199),
Земаљски музеј Босне и Херцеговине, Сарајево

Захумљу Михаил син Вишебудов.⁴⁰ У једанаестом столећу се у Дукљи успоставља двочлана формула у којој је словенско име здружено са хришћанским: Јован Владимир, Стефан Војислав, Константин Бодин. Избор хришћанског имена је у случају владара био условљен државотворним разлозима. Заштитник Захумља и Дукље био је свети арханђео Михаило са митрополијским седиштем на Михољској превлаци, а Рашке — Свети Петар и Павле са седиштем у Расу. Грчко име првомученика Стефана носи у себи симболику венца — владарске круне. Добио га је на свом крштењу први угарски краљ Стефан, доцније проглашен свецем. Било је то добар век након што је код Срба Мутимиров син понео исто име, али је током XI и XII века угарско краљевство било нови узор Србима кад је реч о владарској идеологији. Тада Стефан постаје нека врста „престоног“ имена, најпре у Дукљи, затим и у Рашкој, где га је носио сам Немања и његов син, „Првовенчани краљ“, а онда и потоњи владари из куће Немањића. За прерастање антропонима у титулу примере пружају термини цар, који је пореклом породични надимак Јулија Цезара, и краљ, који је пословењен облик личног имена франачког владара Карла Великог.⁴¹ Под угарским утицајем, јавља се током XII века Урош као име двају српских великих жупана; оно је изведено од мађарске речи *úr* ‘господар’ словенским суфиксом,⁴² и такође ће се задржати у титулатури немањићких владара кроз XIII и XIV век. И најзад, не треба изгубити из вида значај ћирилметодијевске мисије спроведене у доба када словенски свет још увек није био географски, културно и конфесионално издељен. Претпоставка да је Немања свога најмлађег сина назвао Растко по Растиславу моравском недоказива је, али и примамљива у светлу улоге коју је тај син, потоњи свети Сава, имао у културном препороду свога народа.

Пошто смо укратко представили језичке обрасце и културноисторијску слојевитост именослова у српским владарским породицама до Немањина доба, време је да се на основу тако стечених увида вратимо самом имену Немања. Отац Завид(а)⁴³ носио је словенско име које је префиксална сложеница, варијанта, вероватно хипокористична, од *За-вид*. Његови синови су, поред Немање, били Мирослав, Тихомир и Страцимир,⁴⁴ сва тројица носиоци двочланих имена словенског „аристократског“ типа. Немања од тога типа одступа, али у којој мери и на који начин? Подсетимо се на почетку изложених разних тумачења тог имена и проверимо их у светлу типолошких сазнања до којих смо дошли. Пођимо од претпоставки с каквима су иступили Скок и Бошковић, да је оно настало слободном комбинацијом слогова добивених хипокористичним краћењем разних имена. Такав поступак није непознат и нералан, на пример, Рале, Ралета настало је укрштањем антропонимских основа *rag-* и *мил*, уз додатак деминутивног суфикса **-e-*, *-ete*.⁴⁵ Но за тај тип не налазимо паралеле у архаичном именослову VIII–XIII века, а особито је тешко замислити да је тада био присутан у највишим друштвеним слојевима. Стога Скокову и Бошковићеву „атомистичку“ етимологизацију можемо одмах одбацити, као сáму по себи мало вероватну а уз то још и анахрону. Што се тиче извођења од старозаветног имена Нееман, хришћанска имена која се у том периоду срећу код Срба су одреда новозаветна. Додуше Захарија поред Новог

⁴⁰ *Ibid.*, 151; A. Loma, *Das serbische Personennamensystem*, Europäische Personennamensysteme. Ein Handbuch von Abasisch bis Zentralladinisch, hrsg. von Andrea und Silvio Brendler, Hamburg 2007, 669–687 (671b).

⁴¹ Уп. Skok, *Etimologijski rječnik* I (1971), 258–259 s.v. *cesar*, II 47–49 s.v. *Karal*.

⁴² *Ibid.*, III (1973) 547–548 s.v. *Uroš*.

⁴³ У летопису *Завидъ*; хипокористична (?) варијанта Завида била је распрострањена у XIV в. међу обичним народом на тлу Метохије; уп. струс. *Завидъ*, стчеш. *Zavid*, стпољ. *Zawid* (J. Svoboda, *Staročeská osobní jména a naše příjmení*, Praha 1964, 103; Грковић, *Речник имена* 99). Уп. и пуну топономастичку паралелу *Завидовићу* = пољ. *Zawidowice*.

⁴⁴ Са варијантом *Срацимир*, распрострањено у средњем веку и код Бугара, предњи члан можда у вези са стсл. ствјкати ‘бости, подстицати’.

⁴⁵ Loma, *Personennamensystem*, 676–677.

Завета, где се тако зове отац светог Јована Крститеља, долази и у Старом завету као име јудејског пророка, а паралела са именима цара Самуила и његове браће Давида, Мојсеја и Арона упозорава нас да у начелу ипак не искључимо могућност присуства старозаветних ономастичких примеса у српском великожупанском роду XII века. Ипак, као личност Нееман нема ауру пророка и његово име, колико знамо, није продрло у ономастикон ниједног хришћанског народа, па се не види зашто би се то десило код Срба.

Уосталом, имамо посредне показатеље да је име Немања старије од хришћанства и од цпања Словена на три велика огранка: западне, источне и јужне. То су топоними *Nemaňov*, *Nemanice* у Чешкој, *Nemannestorph* у Немачкој код Јене, *Неманица* у Белорусији.⁴⁶ Они померају настанак овог антропонима до прасловенске епохе, окончане око пола миленија пре рођења Стефана Немање. Тај *terminus ante quem* додатно подвлачи анахроност Скокова и Бошковићевог интерпретационог модела.⁴⁷ Уз то се и Скокова етимологија коси са културном стратиграфијом, јер је *Heg(j)elъko*, одакле он изводи први слог нашег имена, словенски превод за календарско име лат. *Dominicus*, гр. *Κυρίκος*, настао у доба када се хришћанство увелико било раширило међу Србима. Но Скок је једну ствар добро уочио: да се писање *Neman* у грчким и латинским изворима, додуше, наслања на старозаветни антропоним, али истовремено указује да се у првом слогу словенског имена чуло више од простог *e*. На основу тога он реконструише *Нејман*, *Нејмања*, а онда ту форму интерпретира онако како смо већ изложили, без сумње погрешно. До сазнања да је Скокова реконструкција изворног лика имена *Немања* ваљана дошли смо бавећи се пореклом сазвучне именице *неман*, *немани*. Препознавши јој тачну паралелу у руском дијалекатском *неиманъ* ‘неукротив (пас, коњ); необуздан човек’, закључили смо да и *неман* и *Немања* деле крајње порекло и гласовни развој са глаголом *немаѣи* од *нејмаѣи* ‘не имати’. Како је основно значење тог глагола ‘ухватити’ (рус. *поймайѣ*), прасловенски, српско-руски дијалектизам **ne-jъmatъ* значио је ‘нешто неухватљиво, несавладиво’, одатле ‘неман’.⁴⁸ Као и у српском, и у чешком и лужичком **ne-jъmati* рано се развило у *nemati*, те нема фонетских проблема да се лично име **Neman*, **Nemanja* одражено у наведеним севернословенским топонимима такође сведе на **Ne-jъmatъ*, **Ne-jъmatja*. Тиме опадају и поменута тумачења која полазе од прасловенске основе *ne-man-*, било да је изводе од **maniti*, **Mani-slavъ* или од **Ne-mirъ* и сл., премда би она у склопу типологије раносрпских личних имена коју смо овде покушали дати била сама по себи могућа. У даљој творбено-семантичкој интерпретацији можемо поћи од трпног придева **ne-jъmatъ* ‘неухваћен’ у потенцијалном значењу ‘неухватљив, несавладив’, што би био добро посведочен прасловенски тип личних имена илустрован примером **Ne-danъ*. Друга могућност је да се **Ne-jъmatъ*, **Ne-jъmatja* тумаче као хипокористици од непосредног сложеног имена **Nejъmatъ* на исти начин као општесловенско **Doman*, **Domanja* од *Domanъ*, старохрватско *Pribynja* од *Pribynъ*, можда и старосрпско (травунијско) **Krajina* од **Krajinъ*, где би **kraj* био стари локатив, као и **doma*, само у супротном значењу: онај који је однегован, одгојен не у властитом дому (уп. *Домагој*), већ на крајини, у пограничном подручју. **Nejъmatъ* би се тумачило у овом другом смислу, само са још јачом нијансом значења: ‘онај који у детињству нема неге’, можда заштитно име за дете рођено у изгнанству, што је Стефан Немања био. Но претпоставка да је именовање Завидиног сина било мотивисано околностима његовог рођења има своју алтернативу. Име

⁴⁶ A. Profous, *Místní jména v Čechách* III, Praha 1951, 197, 203; V 1960, 245 (J. Svoboda, који пореди с.-х. *Немања* и види исту антропонимску основу у чеш. топониму *Manětín*); I. Bily, *Slawische Vollnamen in Ortsnamen des ehemaligen altsorbischen Sprachgebietes. Ein Beitrag zum Slawischen Onomastischen Atlas*, *Onomastica Slavogermanica* 23 (1998) 150.

⁴⁷ Исто се мора рећи и за претпоставку да је старолужичко **Neman* хибрид од слов. *ne-* и нем. *Mann* ‘човек, мушкарац’ (Bily l.c.).

⁴⁸ A. Loma, *Serbisch-Kroatisch neman ‘Ungeheuer’*, *ЗМСФЛ* 50 (2007), 455–457.

Немања је за новорођеног изданка владарског рода могло бити узето из племенске традиције која је сезала још у времена пре поделе носилаца племенског имена Срби на западне и јужне, будући да се имена *Neman и *Zavid срећу у старолужичком именованослову.⁴⁹

На крају, да се осврнемо на питање западног порекла имена Немања. Осим у Приморју, српском и хрватском, његови носиоци посведочени су у XIV веку и на тлу Македоније,⁵⁰ што пре него ли о његовом ширењу са запада говори о његовој периферној распрострањености у односу на средиште средњовековне српске државе, где га не срећемо у обилној антропонимској грађи повеља, те можемо поуздано закључити да се није давало од краја XII в. Таква ситуација најбоље се објашњава претпоставком да је име потекло управо са средишњег старосрпског простора, па је онда тамо изашло из обичаја, а очувало се на његовим рубовима. Зашто се престало давати у Рашкој није тешко погодити — због чињенице да је његов први и најпознатији носилац био родоначелник династије која је владала Србијом готово два столећа. Тако је име Немања, уз Стефан и Урош, постало део српске владарске титулатуре. Свети Сава свога брата Првовенчаног назива *сѣфанъ немани*, а у једном познијем запису на крсту из Дечана именован Стефан Дечански означен је као „Стефан Урош трећи, Немања пети“.⁵¹ Тако је и ово име, као Стефан (у том гласовном лику) и Урош, било забрањено изван владарске куће. То је било важно за централне делове старе српске државе. На периферији и у суседству, Немања је могло и даље живети било као крштено име, било као надимак, нареден своме носиоцу можда баш по српском великом жупану, који је и ликом и делом био изузетна појава у свом времену. Када је пре неколико деценија код Срба завладала мода давања имена Стефан, Урош и Немања мушкој деци, то је био знак обнове националне свести, али никако не и повратак на старосрпске традиције, него напротив, профанизација нечега што је у средњовековној Србији било резервисано за узак круг изданака светородне лозе Немањића.

⁴⁹ Loma, *Nemanja*, 112–114.

⁵⁰ 1337. дворништа ... немани повеља ман. Трескавцу, 1388. *отъ ранка недѣноба повеља цркви Успења Богородице у Штипу (Законски синоменици српских земаља средњега века*, издао Стојан Новаковић, Београд 1912, 667, 766).

⁵¹ *сѣфанъ оурошъ .г. немана .ѣ.* (*Monumenta Serbica spectantia historiam Serbiae Bosnae Ragusii*, edidit Fr. Miklosich, Vienna MDCCCLVIII, 103, ун. Loma, *Nemanja*, 110).

NAMES IN SERBIAN RULING FAMILIES UNTIL THE EARLY XIII CENTURY

Aleksandar Loma

Our knowledge of Serbian onomasticon in the Early Middle Ages is limited to the names of rulers and members of ruling houses, most of them recorded in Greek and Latin before the development of Old Serbian literacy since the late 11th century. They are predominantly compounds of the inherited Proto-Slavic type: *Vyše-*, *Rodo-*, *Čeje-*, *Priby-*, *Miro-slavъ*, *Vladi-*, *Vlasti-*, *Hvali-*, *Mqti-*, *Stroji-*, *Straci-*, *Tiho-*, *Kloni-mirъ*, *Čuđi-měrvъ* (probably inspired by Gothic Thiudimer), *Vyše-budъ*, *Prosi-gojbъ*. Monothematic names, based on adjectives (*Běljъvъ*, *-ojbъ* 'the white one') or arisen through shortening (*Branъ* from *Brani-mirъ* / *-slavъ*, *Des-a* from *Desi-slavъ*), were less common. Christian names (Stephen, Peter, Paul, Zachary) began to be used in the second half of the 9th century, but never prevailed; instead, an onomastic formula consisting of both a Christian and a Slavic name (e.g. John Vladimir) came into use during the 11th century. A special attention is paid to the much discussed origin of the name Nemanja, borne by Stefan Nemanja († 1199), the progenitor of the Nemanjić dynasty. Within the typological framework sketched in this paper, the attempts at interpreting it as an agglomeration of hypocoristic elements seem anachronistic, all the more so as the toponymy bears witness to its former occurrence among the northern Slavs (*Nemaňov*, *Nemanice* in Bohemia, *Nemanica* in Belarus, *Nemannestorph* in the Eastern Germany), which suggests a Common Slavic origin of the name. For the same reason, it can hardly be considered the same as the Biblical name Naaman, although it is written the same way by Greek and Latin authors (Νεεμᾶν, *Neeman*). Such a spelling may rather be explained by an original form **Nejman(-ja)* related to SCr *němān* f. 'monster', Russ. dial. *nějman* 'an untameable animal; an unrestrained person', ultimately going back to the negative form of the verb **jъmati* 'to catch, to have'. Underlying *Ne(j)man(ja)* might be the passive participle **ne-jъmanъ* 'not caught, uncatchable' or a compound **Nejъma-něgvъ* 'deprived of care', an apotropaic name for a child born in exile, as Stephen Nemanja happened to be; for this type of short names cf. *Borisъ* from *Bori-slavъ* and, with the same second element, *Domanъ* from *Doma-něgvъ*, *Pribynja* from *Priby-něgvъ*. Under Nemanja's descendants his name together with Stefan 'Stephen' and Uroš (< Hung. *úr* 'lord') became a part of the royal titulary and not unlike these two names was prohibited to be voluntarily given, which explains its later appearance only in the border areas of medieval Serbia (Adriatic coast, Macedonia).